

О. В. Шаповалова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено історичні особливості реформування управління якістю загальної середньої освіти Великобританії. Характеристику особливостей управління якістю загальною середньою освітою Великобританії здійснено через призму реформаційних процесів в управлінні освітою в цілому. Проаналізовано документи освітніх реформ 1840–1975 рр. З'ясовано роль і функції керівних органів національного, місцевого та шкільного рівнів в управлінні якістю загальної середньої освіти на різних етапах історичного розвитку.

Ключові слова: *якість, управління якістю, загальна середня освіта, реформа, історичний аспект.*

Постановка проблеми. Хвильова природа змін, що відбуваються в усіх сферах життя суспільства на сучасному етапі його розвитку, зумовлює необхідність звернення до реформаційного досвіду минулого з метою пошуку шляхів розв'язання актуальних проблем сьогодення. Для кращого усвідомлення сучасного стану управління якістю загальної середньої освіти Великобританії вважаємо за доцільне проаналізувати реформаційні процеси в зазначеній сфері в історичній ретроспективі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми історичного розвитку й реформування системи загальної середньої освіти Великобританії різною мірою висвітлено в працях вітчизняних учених-компаративістів Г. Бутенко, В. Вознюк, К. Гарашука, О. Листопад, О. Локшиної, О. Першукової, А. Сбруєвої, Ж. Чернякової, І. Чистякової та ін. Однак проблема ґенези управління якістю загальної середньої освіти Великобританії поки що не стала предметом спеціального дослідження.

Мета статті – висвітлити історичні особливості реформування управління якістю загальної середньої освіти Великобританії.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на той факт, що управління якістю, як один з аспектів управління загальною середньою освітою, не знайшло спеціального висвітлення в документах освітніх реформ, вважаємо за доцільне розглядати управління якістю в нерозривній єдності з розвитком реформаційних процесів в управлінні загальною середньою освітою Великобританії в цілому.

Розвиток освіти в Англії починається в епоху раннього Середньовіччя (Англосаксонський період). Перші школи в країні з'явилися в VI–VII ст. Найстаріший навчальний заклад King's School, Кентербері, був заснований у 597 році. Більшість шкіл були засновані благодійними організаціями, найчастіше церквами та монастирями. Пізніше, група таких благодійних шкіл

отримала назву громадських шкіл (public schools) на позначення того, що навчальні заклади були відкриті для всіх членів громади, незалежно від їх віросповідання. Оскільки головним завданням шкіл було навчання латини (граматики), школи отримали назву граматичних шкіл (grammar schools).

Протягом правління Короля Едварда VI було реорганізовано існуючі на той час граматичні школи та засновано нові навчальні заклади в межах національної системи «вільних граматичних шкіл» (free grammar schools), які в теорії були відкриті для всіх бажаючих і надавали вільний доступ для тих, хто не мав змоги платити за навчання. На практиці ж діти з бідних сімей не відвідували шкіл, оскільки навчання не було економічно вигідно родині. Найбільш поширеною формою навчання таких дітей було учнівство, що озброювало їх практичними навичками та готувало до майбутньої професії (за «Статутом для ремісників і підмайстрів» (Statute of Artificers and Apprentices) 1562 року перед тим, як стати до роботи, діти мали отримати семирічний досвід учнівства) [2].

До кінця XVIII ст. основними навчальними закладами в країні залишалися граматичні школи, у яких викладалися латинська та грецька граматики, подекуди залишаючись єдиними навчальними дисциплінами. Для дітей з бідних сімей з ініціативи Р. Рейкса було засновано недільні школи, першою з яких стала відкрита в 1780 році школа для хлопців із кварталів для бідних. Діти збиралися щонеділі, оскільки решту часу працювали. Учителями в недільних школах були миряни (на відміну від граматичних, де працювали клірики церкви). Першою навчальною книгою була Біблія, потім переходили до вивчення Катехізису [6].

У 1814 році обов'язковість учнівства було скасовано. У цей період близько 25% усіх дітей шкільного віку відвідували недільні школи, які вважаються дослідниками попередниками загальноосвітніх шкіл. У 1833 році Парламент ухвалив рішення щодо виділення коштів на створення шкіл для бідних дітей, що стало першим проявом участі держави в управлінні освітою Англії та Уельсу. У 1837 році на зборах у Манчестері під проводом М. Фліпса було створено Асоціацію громадських шкіл Ланкашира (Lancashire Public Schools' Association), яка запропонувала здійснювати фінансування неконфесійних шкіл із місцевих податків. У 1840 році Законом «Про граматичні школи» (Grammar Schools Act) курикулум граматичних шкіл було розширено за рахунок таких предметів, як природничі науки та література [4].

Слід зазначити, що у другій половині XIX ст. функціонувало вже понад 200 шкіл для дітей із бідних сімей, навчання в яких здійснювалося безкоштовно. Отже, за свідченням історика британської освіти А. Гріна, ще до прийняття закону про безкоштовну обов'язкову освіту для всіх, велика кількість дітей відповідного віку отримали початкову освіту [там само].

Наступним кроком щодо розширення доступу до освіти стало ухвалення Закону «Про початкову освіту» (Elementary Education Act) 1870

року, який увійшов в історію під назвою Акт Фостера. Даний закон передбачав створення державних початкових шкіл-інтернатів у місцевостях, де освітня пропозиція була незадовільною. За Законом, діти віком від 5 до 10 років обов'язково мали відвідувати школу. Управління навчальними закладами здійснювалося виборчими органами – радами школи. Школи продовжували надавати освітні послуги на платній основі, проте батьки з низьким рівнем прибутку звільнялися від плати за навчання. Проте, незважаючи на такі заходи, останні не поспішали віддавати своїх дітей на навчання, оскільки економічно вигіднішим для сім'ї було не навчання, а додатковий заробіток, який приносили такі діти, працюючи. Хоча, за Законом, працюючі діти, які не досягли 13-річного віку повинні були обов'язково мати сертифікат про досягнення освітнього стандарту, ця вимога майже не виконувалася. Наступним Законом «Про початкову освіту (Відвідування школи)» (Elementary Education (School Attendance) Act) 1893 року обов'язковий вік, до якого діти повинні були навчатися в школі було збільшено до 11 років, а в 1899 році поправкою до зазначеного Закону цей термін було подовжено до 12 років.

Радикальні зміни в управлінні системою освіти в Англії та Уельсі ознаменувалися прийняттям консерваторами Закону «Про освіту» 1902 року, який увійшов в історію під назвою Акт Белфора. Так, зокрема, була проведена межа між навчальними закладами, якими управляли ради школи та закладами, у яких цю функцію виконували релігійні організації, насамперед, англіканська церква, а також римо-католицька. Крім того, було засновано новий орган управління освітою на місцевому рівні – місцеві освітні адміністрації (Local Education Authorities), при цьому ради школи були розформовані. Законом також було передбачено фінансування конфесійних шкіл із місцевого бюджету, що вимагало від них дотримання національних стандартів. Протягом наступних років спостерігалось збільшення кількості середніх шкіл, у тому числі й жіночих [7, 333–334].

Новий Закон «Про освіту» (Акт Фішера), ухвалений у 1918 році, надавав обов'язкового характеру середній освіті дітей віком до 14 років. Згідно із Законом, вищі початкові школи та граматичні школи отримали статус середніх шкіл та державне фінансування, однак більшість дітей продовжували відвідувати початкові школи до досягнення 14-річного віку, а не вступати до закладу середньої освіти. Крім цього, законом передбачалося надання обов'язкової заочної середньої освіти для підлітків 14–18 років.

Новий етап освітніх реформ розпочався прийняттям Закону «Про освіту» в 1944 році, відомого як Акт Батлера. Історики британської освіти вважають зазначений закон значним досягненням, оскільки на 116 сторінках було представлено нову освітню систему Великої Британії, виділивши три рівні її функціонування: національний, місцевий і шкільний із розподілом владних повноважень органів управління кожного з них. Повноваження

центрального уряду стосувалися формування національної освітньої політики й розподілу фінансових ресурсів; повноваження місцевих освітніх адміністрацій полягали у формуванні освітньої політики та розподілі ресурсів на місцевому рівні; учасники процесу прийняття рішень шкільного рівня – директори шкіл і ради школи – відповідали за шкільну освітню політику й розподіл ресурсів на рівні навчального закладу. Як наголошує К. Джоунс, прийняття Закону «Про освіту» 1944 року ознаменувалося посиленням централізаційних процесів в управлінні освітою, однак, разом із цим, «елементи децентралізації, передбачені Законом, стали основою подальших реформ у сфері місцевого курикулуму [5, 20].

Одним із нововведень Закону стало створення Міністерства освіти (Ministry of Education) замість Ради з освіти (Board of Education), що передбачало не тільки структурні перетворення, але й зміни функцій керівного органу, які до прийняття закону зводилися до здійснення контролю за наданням освітніх послуг.

Слід наголосити, що з моменту створення й до теперішнього часу назва Міністерства неодноразово змінювалася, зокрема в 1964 році воно було перейменовано на Департамент освіти і науки (Department of Education and Science – DES), а міністр освіти – на держсекретаря з освіти і науки (Secretary of State for Education and Science); у 1992 році міністерство отримало назву Департамент освіти (Department for Education – DfE); у 1995 році – Департамент освіти і працевлаштування (Department for Education and Employment – DfEE); у 2001 році – Департамент освіти і навичок (Department for Education and Skills – DfES); у 2007 році – Департамент дітей, шкіл та сімей (Department for Children, Schools and Families – DCSF) та Департамент інновацій, університетів та навичок (Department for Innovation, Universities and Skills – DIUS); у 2010 році – Департамент освіти (Department for Education – DfE).

Зазначений Закон також став законодавчим підґрунтям для врегулювання національних ініціатив місцевими освітніми адміністраціями, які функціонували в навчальних округах, найбільшим із яких був Лондонський навчальний округ. Місцеві освітні адміністрації мали право відкривати й утримувати окружні (державні) школи, а також третину шкіл, створених благодійними, переважно релігійними організаціями. У більшості випадків місцеві освітні адміністрації приймали на роботу вчителів, нарахування ж заробітної платні педагогічним працівникам було виключно їх прерогативою. Також до повноважень місцевих органів управління освітою належав розподіл ресурсів між школами, включаючи людські ресурси, приміщення обладнання й навчальні матеріали. Хоча місцеві освітні адміністрації та не дістали повного контролю за місцевим курикулумом, однак вони мали сприяти духовному, моральному, розумовому й фізичному розвитку громади через надання ефективної

освіти, яка б відповідала потребам населення підпорядкованої їй місцевості [3]. Крім окреслених вище повноважень, LEA несли відповідальність за прийняття на навчання учнів від 5 до 15 років (тобто, шкільний вік знову було збільшено), встановлення термінів навчання протягом року та тривалість навчального дня.

Слід наголосити, що сподівання представників лейбористської партії стосовно перетворення шкіл на загальноосвітні навчальні заклади, до яких мали б доступ усі діти, не виправдалися. Натомість, урядом було запропонована тристороння система (tripartite system) навчальних закладів, що включала граматичні, технічні та сучасні середні школи [5, 16].

Циркуляром № 73 від 12 грудня 1945 року уряд Великобританії уповноважив місцеві освітні адміністрації ініціювати створення нової системи освіти. Пояснення щодо сутності поняття «сучасна школа» містилися в документі «Школи нації» (The Nation's Schools), де, зокрема, йшлося, що ці навчальні заклади призначені для дітей робітничого класу, «чия майбутня професія не потребує технічних навичок чи знань» [3].

Незадоволення такою реформою влучно відображено британськими дослідниками К. Бенн та К. Чітті: «Знову Британія не змогла зробити крок, який інші країни здійснили вже покоління тому, запровадивши безкоштовну й доступну для всіх учнів середню освіту. Уряд не зміг нічого зробити в цьому напрямі в період між двома світовими війнами, але майже нічого не було зроблено після другої, щоб змінити життя на краще та встановити нову систему освіти. Отже, замість радикальної реформи, уряд тільки підвищив селективність освітньої системи, запровадивши вимірювання рівня розумових здібностей» [1, 6].

На протигагу поширеній у наукових колах думці про те, що необхідність створення тристоронньої системи освіти була задекларована в Законі «Про освіту» 1944 року, історик британської освіти Д. Гілард цитує розділ 8 зазначеного документу, де йдеться про надання можливостей усім учням «незалежно від вікових особливостей, нахилів і здібностей» отримати середню освіту [3].

Посиленню селективності британської середньої освіти сприяло й обмеження доступу до граматичних шкіл, і відсутність дозволу сучасним середнім школам проводити курси підготовки до іспитів, і відмова місцевим освітнім адміністраціям у створенні загальноосвітніх шкіл.

Отже, протягом наступних після прийняття Закону років конкуренція за місця в граматичних школах зростає, оскільки навчання в цих закладах відкривало можливості вступу до університету. Відбір до граматичних шкіл здійснювався на основі іспиту «Одинадцять плюс» («Eleven plus» examination), який складався з тесту на вимірювання інтелектуальних здібностей і перевірки знань з англійської мови й арифметики.

Незважаючи на офіційне визнання трьохсторонньої системи середньої освіти, фактично вона була двосторонньою, оскільки 20 % «найбільш здібних» учнів відвідували граматичні школи, решта – сучасні середні. Технічні школи відвідували лише 4 % учнів відповідного віку [3].

У 1951 році в управлінні якістю освіти відбулися чергові зміни, що стосувалися, передусім, запровадження нової процедури оцінювання якості знань випускників шкіл – екзамену на отримання «Загального сертифікату про освіту» (General Certificate of Education – GCE), який проводився для учнів 16 років – звичайний рівень (Ordinary Level) та 18 років – підвищений рівень (Advanced Level). Основними відмінностями даного іспиту від попереднього «Шкільного сертифікату» (School Certificate) стали:

- збільшення прохідного балу;
- зменшення віку, у якому учні складають іспит до 16 років;
- відсутність градації – учні або складають іспит, або ні.

У 1965 році було зроблено наступну спробу переходу до загальної середньої освіти, задекларовану в Циркулярі 10/65. Даний циркуляр передбачав позбавлення державного фінансування шкіл, у яких зберігалася селекція. Крім того, від місцевих освітніх адміністрацій вимагалось проведення консультацій із граматичними школами, які фінансувалися державою через прямі гранти (direct grant grammar schools), щодо можливості їх участі в системі загальної освіти. На жаль, суттєвих зрушень у цьому напрямі так і не відбулося.

У 1970 році в Доповіді комісії з питань державних шкіл (Public Schools Commission) школам було запропоновано зробити вибір власного статусу – стати загальноосвітніми навчальними закладами, що утримуються за рахунок благодійних організацій (voluntary aided comprehensives) або незалежними школами. Скасування прямих грантів для граматичних шкіл у 1975 році пришвидшило процес самовизначення навчальних закладів, і, як результат, деякі школи (переважно католицькі) стали державними, у той час як більшість навчальних закладів стали незалежними платними школами [9, 114].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Історико-ретроспективний аналіз реформ в управлінні середньою освітою в цілому та управлінні якістю зокрема дозволив з'ясувати витоки сучасних процесів в управлінні якістю загальною середньою освітою Великої Британії. Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що на різних етапах історичного розвитку спостерігалось посилення або послаблення централізаційних тенденцій в управлінні середньою освітою, зокрема й управлінні якістю, що було зумовлено, головним чином, політичним курсом правлячої партії.

У подальшому вважаємо за доцільне проаналізувати сучасний стан управління якістю середньої освіти у Великобританії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Benn C. Thirty years on: is comprehensive education alive and well or struggling to survive? / C. Benn, C. Chitty. – London : David Fulton Publishers, 1996. – 255 p.
2. Dunlop O. J. English Apprenticeship and Child Labour, a History / O. J. Dunlop. – London : Fisher Unwin. – 1912.
3. Gillard D. Education in England : a brief history [Electronic resource] / D. Gillard. – 2011. – URL : <http://www.educationengland.org.uk>
4. Green A. Education and State Formation: The Rise of Education Systems in England, France and the USA / A. Green. – Macmillan, 1990. – 365 p.
5. Jones K. Education in Britain: 1944 to the present / K. Jones. – Cambridge : Polity Press, 2003. – 208 p.
6. Power J. C. The Rise and Progress of Sunday Schools: A Biography of Robert Raikes and William Fox / J. C. Power. – New York : Sheldon & Company. – 1863.
7. Searle G. R. A New England?: Peace and War, 1886–1918. – Oxford University Press, 2005. – 976 p.
8. Sampson A. The Changing Anatomy of Britain / A. Sampson. – London : Hodder & Stoughton, 1982. – 476 p.

РЕЗЮМЕ

Шаповалова О. В. Реформирование управления качеством общего среднего образования Великобритании: исторический аспект.

В статье отражены исторические особенности реформирования управления качеством общего среднего образования Великобритании. Характеристику особенностей управления качеством среднего образования Великобритании осуществлена через призму реформационных процессов в управлении образованием в целом. Проанализированы документы образовательных реформ 1840–1975 гг. Выяснена роль и функции руководящих органов национального, местного и школьного уровней в управлении качеством общего среднего образования Великобритании на разных этапах исторического развития.

Ключевые слова: качество, управление качеством, общее среднее образование, реформа, исторический аспект.

SUMMARY

Shapovalova O. The reform of general secondary education quality management in Great Britain: historical aspect.

The article reflects the historical peculiarities of reforming general secondary education quality management in Great Britain. The characteristic of peculiarities of secondary education quality management in Great Britain is made through the prism of reforming processes in education management in general. The documents of education reforms 1840–1975 years are analyzed. The role and functions of the governing bodies of national, local and school levels in the general secondary education quality management at different stages of historical development are clarified. The transition from selective to comprehensive secondary education system is traced in the article.

It is proved that the wave nature of changes taking place in all spheres of social life at the present stage of its development determines the need for reformation of the experience of the past with the aim of finding solutions to urgent problems.

The main attention in the article is given to the analysis of Education Act 1944 which was an attempt to implement totally different system of education management. It defined the powers of governing bodies: powers of the central government were related to the formation of the national educational policy and allocation of financial resources; powers of

Local Education Authorities concerned the formation of educational policy and resource allocation at the local level; participants in the decision making process of the school level – principals and school boards – were responsible for the school policy and resource allocation at the level of the institution.

It is concluded that at different stages of historical development was observed strengthening or weakening of centralization tendencies in the management of secondary education, including quality management, which was caused mainly by the political agenda of the ruling party.

The perspective direction for further research the author considers the analysis of the current state and perspective directions of education quality management at the national, local and school levels of secondary education functioning in Great Britain.

Key words: *quality, quality management, general secondary education, reform, historical aspect.*